

др Стеван Врачар,
редовни професор Правног факултета у Београду

НЕСКЛАД ИЗМЕЋУ ПРАВНЕ ТЕОРИЈЕ И ПРАВНЕ ПРАКСЕ

Свакидашњи говор у правничким круговима, па и онај стручно-професионални језик у разноврсним списима, преплављени су изразима „правна теорија“ и „правна пракса“ или, бар, њиховим изведеницама или разним варијантама. На жалост, присутна је чудновата обрнута сразмера: уколико је већа учесталост, уобичајеност, увреженост ових израза, утолико је мања њихова јасност и одређеност. Самим тим, наравно, у својеврсној тмини остају не само везе између тих израза, него и, нарочито, односи између ствари које се притом помињу.

1. Зато и овом приликом искрсава потреба да се, колико је то уопште могућно, пружи претходна разјашњења. Имајући пред собом овај пар синтагми, одмах запажамо, да у њима фигурирају две основне и филозофске категорије, то јест „теорија“ и „пракса“. А оне су толико сложене, садржајне, многозначне да и није чудно што немају одговарајућу или пожељну одређеност. Да бисмо имали какву-такву оријентацију, довољно је указивање на оно што је најзначајније. Под „теоријом“ се може подразумевати сваки иоле рационализован и систематизован поглед на неки део света, на скуп појава или поједине појаве. Тај поглед даје некакву основу и садржину мисленим творевинама које се језички изражавају. Утолико и зато све „теорије“ представљају извесне видове знања као основног обележја људске духовне делатности. А под „праксом“ се може подразумевати укупна или делимично схваћена људска и социјална делатност појединаца и група у свеколикој заједници друштвеног живота, што омогућује повезивање људских делатности, непосредну производњу, задовољавање различитих потреба, стварање најразличитијих облика који функционишу у склопу заједнице. То је сфера непосредног живота, искуства и свеколиког повезивања и деловања људи у датој заједници. С обзиром на то, није тешко закључити да настаје неизбежно нека веза између „теорије“ и „праксе“.

Та веза се, тако рећи, конкретизује када се те две категорије прикључују уз појам „право“, односно када им се даје квалификатив „правна“. Тако је само назначена сфера у којој се појављују и „теорија“ и „пракса“. Ради се, дакле, о једном предметном одређењу којим се истиче или целина правне сфере (права) или појединих елемената у њој.

Сходно томе, овом приликом под *правном теоријом* не подразумевам само једну специфичну и издиференцирану научну дисциплину, већ целокупно и разноврсно знање које се показује и уобличава поводом права као целине или поводом појединих његових елемената и својстава, то јест низа или одређених правних институција. Међутим, ваља имати у виду да ово знање није механички издвојено од теоријских знања о држави, па ни од политичке теорије, социјалне теорије и сл. Оно је испреплетено са овим знањима и то ствара додатне тешкоће. Што се, пак, тиче *правне праксе* овде се, у ствари, има у виду само право и као целина и као мноштво различитих елемената и правних институција. И то онакви какви су у реалности и како функционишу не само, рецимо, у сфери судства („судска пракса“ је израз који има још уже значење од овога!), него и у сфери управе и законодавства.

На тај начин, предочавајући извесне филозофске корене, на жалост превише замагљене(1), као и неодређену употребу у правничком језику овога пара синтагми, наглашавам да је овде реч, у ствари, о *правном знању* или *правној мисли* и о *правној реалности* или *правној стварности*. Сучељени једно према другом могу бити у складу, па та усклађеност значи да је знање тачно, исправно, адекватно итд. Али, они могу да буду неусклађени, па тај *несклад* означава мању или већу нетачност, неистинитост, неадекватност, непримереност датих знања и мисли. Остављајући по страни достигнути склад, можемо се позабавити неким моментима испољавања несклада између правне теорије и правне праксе.

2. Најдубљи корени неизбежног несклада између правне теорије и правне праксе налазе се, у ствари, у *самом бићу*, једне и друге, у карактеру који имају и испољавају као *засебни ентитети*, у *суштинским карактеристикама* које имају и као засебно створене целине и све оно што се унутар створених целина појављује, а то значи да су управо *онтолошке претпоставке* њиховог испољавања и опстајања неизбежно различите. Нема поклапања између њих, па је свако настојање да се покаже или постигне њихов идентитет — унапред осуђено на промашаје, са далекосежним последицама. Не може правна теорија ни на који начин „апсорбовати“ правну праксу, али ни правна теорија не може некако „растворити и упити у себе“ правну теорију. Кад би тако нешто било могућно, значило би да једно од њих нестаје, захваћено другим и претворено у друго. Такве се констатације могу истаћи, поред осталог, на основу Кантових упозорења у чувеном тексту *О уобичајеној изреци: то би у теорији могло бити исправно, али не вреди за праксу*(2). А поготово оне следе и на основу овлаштног опцртавања једног и другог.

Нема и не може бити, наиме, једне и јединствене, у себи и за себе довољне, конзистентне и статичне, апсолутне правне теорије, која је и свеобухватна и подешена за све што би хтела да обухвати. У ствари, уместо тога постоји бескрајно и непрегледно мноштво схватања, погледа, концепција, насталих у разним раздобљима и мање или више уграђених у културно-духовно наслеђе, чији су аутори или носиоци често и анонимни, а уколико су познати веома је тешко разлучити оно

(1) Jürgen Habermas, *Теорија и пракса*, Социјалнофилозофске студије, превод Дубравко Колендић, Београд, 1980, стр. 7—46, 215—227, 446—449.

(2) Immanuel Kant, *Ум и слобода*, Списи из филозофије историје, права и државе избор Данило Баста, Београд, 1974, стр. 89—122.

што је оригинално њихово, а шта је само својеврсна индивидуална варијанта неких заједничких погледа. Постоје владајуће и остале теорије, постоје довољно развијене и оне које су само наговештене. О истим стварима постоје многобројна схватања, што већ само по себи значи некакво одступање од истог предмета или супротност у његовом схватању. Оваква је ситуација како у погледу целокупног права, тако и у погледу мноштва његових елемената или институција.

На другој страни, *само право*, односно *правна пракса* није и не може бити некаква статична и коначна творевина. Оно је, у ствари, историјски-конкретна творевина, дата у одређеним временско-просторним координатама, то јест у одређеним глобалним друштвима. Оно је бескрајно сложена творевина, састављена не само од несагледивог мноштва „прописа“ или „норми“, него и од разних других елемената који се често и не могу лако и непосредно препознати, а често се напросто занемарују. Право сачињава огроман сплет институција које су и резултат рационалног и духовног делања, али и фактичких односа. Стварни правни живот свакако је нешто најсложеније што се у друштву појављује. Право је бескрајно у својој слојевитости, испреплетености и међузависности мноштва институција. Оно је у непрекидним превирању и никада и ништа не може остати у некакој непокретности и фиксираниости. У тој својој незадрживој динамичности, променљивости, али и трајању одређених елемената, право открива своје друштвене условљености, па и функционалне подешености. Оно израња из целокупности друштвеног живота, сходно нужностима које га предодређују. Али, оно је истовремено и у одређеној мери и људска конструкција и специфично техничко средство да би се могли остварити одређени циљеви. Оно је плод садејства реалне констелације и свесног делања. У њему се налазе чудесни спојеви нормативитета и фактицитета, замисли и реалних датости. Оно је тако слојевито и бескрајно, као што су такви и друштвена целина и сваки човек који јој припада. Утолико и зато право је истовремено један непрекидан и циновски процес, релативно издиференциран у целокупном друштвеном процесу.

Већ на основу ових момената сасвим је јасно да је, вероватно, могућно постигање одређеног склада теорије и праксе у сфери права, али више и чешће у партикулитету него у тоталитету. Међутим, још је извесније да у таквим околностима неизбежно настају својеврсне иманентне препреке за некакву *механичку адекватацију* правне теорије и правне праксе. Јер, ако би тако нешто и било могућно и постигнуто, то би значило или да је остварено савршено и завршено знање или, пак, да је могућно апсолутно и неприкосновено прилагођавање правне праксе некакој постојећој или инаугурисаној теорији. Таквих покушаја и настојања је, додуше, било и увек ће их бити, али истовремено са тим се може пратити залудност свих таквих покушаја. Јер, кад би тако нешто било у моћи људи, сигурно је да би они као „законотворци“ одавно и заувек „скројили“ правне институције по својој вољи, у интересу своје превласти или ради усрећења народа. На жалост или на срећу, ни једно ни друго није могућно. Зато и настају сви они видљиви и невидљиви облици несклада правне теорије и правне праксе, у целокупности и појединим њиховим деловима.

3. Због оваквог карактера правне теорије и правне праксе као засебних ентитета уопште, а нарочито када се премапостављају и на неки начин повезују, проистиче и оно што се може обележити као својеврсна удаљеност једног од другог. Наиме, увек постоји мање или веће *растојање* једног од другог, па без обзира шта је узрок томе. Пошто се свако од њих релативно самостално конституише, а свако има сопствене закономерности опстајања и развијања, неизбежно је и својеврсно самокретање у њима, а особито феномен *алијенације*, који је карактеристичан и унутар сваког од тих ентитета и, посебно, својеврсним издвајањем и осамостаљивањем правне теорије и њених делова. Све ово је праћено и подстакнуто диференцијацијом унутар правне теорије, њеним структурисањем од разних научних дисциплина, па и знања која се некако повезују са научним знањима, иако су изван науке дата, служе другим циљевима, итд.

Основну матрицу правне теорије сачињавају многи *појмови*, затим одговарајуће *поставке* и најзад својеврсне формулације са својствима *теорема* (односно, „научних закона“). Сви ови логички облици изражавања знања могу имати различит степен општости и апстрактности, могу имати различит обим и садржину, могу чак бити конструисани на подлози стварно постојећих предмета у реалности, то јест у правној пракси, али чак и потпуно независно од тога, као неке фикције. Зато и постоје врло издиференциране теорије, научне дисциплине, а нарочито оно што се показује као различитост *нивоа теорије*. У најгрубљем разликовању постоје теорије првог нивоа, које се тичу одређених предмета, конкретно-историјски обликованих; затим, ту је други ниво на коме се постиже обухватање извесног низа истородних предмета (то јест правних система или правних институција); најзад, на трећем нивоу појављују се највиша, најопштија и најапстрактнија конструисања елемената теорије. Следствено томе, најнепосреднија знања која дају тзв. конкретне и позитивноправне дисциплине, нарочито оним својим дескриптивним деловима, пружају опис чињеница и предочавају податке о релевантним појавама правне реалности, макар и преко излагања садржине „правних прописа“. Међутим, чак и тзв. правна догматика, а поготово остали облици правних знања, уобличавају се релативно самостално, па нису некаква пука „копија“ постојеће или само умишљене правне реалности(3). Све ово се јавља у појачаној мери и спецификовано у главним научним дисциплинама, какве су *правна филозофија*, *правна теорија* (тачније, *теорија права*) и *правна социологија*. У тим дисциплинама се може најлакше запазити оно што је малочас поменуто. Штавише, баш у њима или повезане са њима могу се појавити и потпуно „беспредметне конструкције“ или спекулативне духовне творевине, испуњене својеврсним фикцијама или постулатима, какве су нарочито тзв. теорије „природног права“. Али, што је неизбежно, уз то се при додају често сасвим небулозне социјалне конструкције, попут оних које су израз утопијског мишљења(4), а особито политичке доктрине с претензијом реконструкције света и друштва, сходно извесним политичким

(3) Felix Somló, *Juristische Grundlehre*, 2. unveränd. Auflage, Leipzig, 1927, p. 17.

(4) Ernest Bloch, *Принцип нада*, превео Хрвоје Шаринић, Загреб, 1981, трећи свезак, стр. 1610—1637.

(5) S. Delajl Berns, *Политички идеали*, превео Живојин В. Симић, Београд, 1837, стр. 167—196, 371—388.

идеалима(5). Све се то у мањој мери и са блажим последицама појављује уопште у свим испољавањима правне теорије, па и оног што је прати.

Услед свега овога, а и разних других околности, услеђује и појава теоријског резултата који немају одговарајућу подлогу и покриће у реалности. Такође, у таквој ситуацији је неизбежна појава потпуно неадекватних теорија, односно схватања, која или се односе на нешто друго или немају никакву реалну садржину. А због различитости нивоа теорија, често се преносе најопштије конструкције на неку сасвим друкчију и конкретно историјску подлогу, на правну праксу која је сасвим друкчија, па самим тим и неподесна за такве појмове или поставке. Тако се једноставно и произвољним премештањем и мешањем добија конфузна и неадекватна множина схватања, којима не одговара оно што постоји у датим правним установама. А могућност да се и потпуно произвољним спекулацијама конструишу наводна знања о постојећој реалности, постаје извор честих и чистих мистификација, обмана и фикција. Такво спекулативно знање је, штавише, главни облик обезвређивања истинских и тобожњих научних знања. Уместо истина тако се добијају заблуде. Када тога не би било, свакако не би било ни оних огромних тешкоћа у распознавању у разлучивању научних резултата и ненаучних и обмањивачких продуката друштвено-политичке свести. А невоља је управо у томе што и лажне концепције претендују на то да су најсуштаственије истине, особито ако иза таквих претензија стоје моћне политичке снаге и покрети.

Међутим, ако нема адекватности између постојећих правних погледа и правне праксе, то никако не мора да значи да нема и неких веза и узајамних утицаја међу њима. Не само истините већ и потпуно лажне концепције могу бити проузроковане постојећим стањем ствари, а саме оне могу вршити мање или веће утицаје на практична збивања. Услед тога, исто онако како је видљива веза конкретних знања са датим правним институцијама, исто тако је неизбежна нека веза између постојеће правне праксе чак и са најопштијим и најапстрактнијим погледима, односно подручјима знања, какво је рецимо филозофскоправно знање. Чак и највиши облици филозофирања о праву имају неки степен релевантности чак и за најконкретније облике правне праксе, то јест могу утицати и бити од значаја за конкретне правне случајеве(6). Наиме, сваки поглед има некакве корене или мотивацију у реалности, а кад он већ постоји неизбежан је његов утицај на правни живот, повољан или неповољан, свеједно. Наравно то само по себи чини веома сложеним питање међусобног повезивања правне теорије и правне праксе.

4. У овим склоповима, очигледно, игра и те како значајну улогу укупност *гносеолошких околности*, односно *методолошких момената*, који се јављају на простору сазнавања неке правне праксе од стране неке правне теорије. Пошто не постоји некаква крута предметна детерминација, то јест да сви истраживачи неизбежно дату правну појаву изучавају неизбежно на исти начин, истим поступцима и примењујући исте истраживачке инструменте, проистиче могућност одређивања и релативно слободног избора метода који ће се искористити у сазнавању.

(6) Thomas Würtenberger, (Hrsg.) *Rechtsphilosophie und Rechtspraxis*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1971. p. 87.

А пошто је сваки правни феномен веома сложен, слојевит и многостран, отварају се простори за различите методе. Сходно диспозицијама и могућностима истраживача услеђују и разни методи, са свим пратећим последицама.

У свим иоле систематским истраживањима на подручју правне методологије, неизбежно је предочавање сложености и вишесмерности правних истраживања(7). У таквим захватима се, најчешће, посебно указује на разне филозофске методе, научне, социолошке, реалне, догматске, психолошке и сличне моменте(8). А када је већ тако, онда се неминовно отвара питање који од постојећих метода или поступака има највише вредности, какве су шансе и домаћаја коришћења неког или свих могућих метода. По некој традицији обично се сматра да је тзв. правни или догматски или нормативни метод најпримеренији праву, па чак и сам за себе довољан. То је настојао да покаже првенствено Ханс Келзен са својом *нормативистичком методологијом*, која претендује на то да је и најсавршенија и најтачнија и најадекватнија. При том се, међутим, полази од априористичке претпоставке да позитивно право сачињавају једино „правне норме“ као облици изражавања специфичног „требања“ које стоје с ону страну датог правног бивствовања. Тиме се, наравно, прејудуцирају и унапред нуде начини посматрања и објашњавања права, који исфорсирано нуде представу о неком посве специфичном „правном свету“ који као такав омогућује стварање „чисте теорије права“, то јест ослобођене било каквих (тобоже) неправних примеса(9). Међутим, ништа мање уверености показују и присталице коришћења тзв. *социолошког метода* у сазнавању права, за које целокупно право и сви правни феномени представљају само састојке друштвеног живота, па као такви и треба да буду третирани. Признајући извесне специфичности правних феномена, заступници правног социологизма показују и друштвене оквири и садржину свих правних институција(10). Исто тако, најопштије дисциплине, све до правне филозофије, ослањају се на коришћење одговарајућих тзв. *филозофских метода*, међу којима се истиче, на пример, и метод тзв. *генерализирајуће апстракције* који је развио Тома Живановић(11). И многи други методи и методски поступци се широко користе у истраживању права.

Све ово, наравно, само по себи указује на контроверзан карактер и права, дакле правне праксе, и на широке могућности дисперзије, умногостручавање и уразновршћења истраживачких метода. Све то доводи до различитих резултата. А у таквој ситуацији заиста се намеће питање стварне ваљаности свих или појединих метода и добијених резултата. По мом мишљењу, вероватно би најбоље било када би се успешно могао применити један *интегрални метод*, метод у којем би дошли до изражаја сви позитивни моменти већ изграђених метода, повезани у једну целину, уз истовремено елиминисање негативности, пре-тераности и једностраности употребе само једног приступа. У сваком случају, јасно је да различити и, чак, опречни методи представљају

(7) F. Bydlinksi, *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*, Springer-Verlag, Wien New York, 1982, p. 667.

(8) Радомир Лукић, *Методологија права*, Београд, 1977, стр. 249.

(9) Hans Kelsen, *Reine Rechtslehre*, 2. vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Wien, 1967, p. 72—113.

(10) Радомир А. Лукић, *op cit.*

(11) Тома Живановић, *Систем синтетичке правне филозофије*, Београд, 1959, стр. 793.

доказ да нешто није у реду са једнаком претензијом свих да су једино исправни. Они су само знак несклада између добијених резултата правне теорије и постојеће правне праксе.

5. На испољавање несклада између правне теорије и правне праксе нарочито снажно утичу разне *друштвене околности*, саме за себе или повезане са извесним обележјима како правне теорије тако и правне праксе. Управо зато уопште или у конкретној ситуацији тешко је издвојити неки од таквих момената у неком изолованом виду. Најчешће су они толико међусобно преплетени да се много више показују заједнички учинци многих чинилаца него сами ти *чиниоци*, иначе најчешће скривени у разним друштвеним структурама. У сваком случају, мора се водити рачуна бар о најважнијим чиниоцима друштвеног живота који непосредно изазивају испољавање поменутог несклада.

Уопште узевши, може се рећи да *степен* друштвеног развитка има значаја и у овом правцу. Што је друштво развијеније, у цивилизацијско-културном смислу, утолико су веће могућности унапређивања свих научних знања, па и правне теорије. Поготово томе погодује и одговарајућа развијеност правне праксе. Сразмерно висок ниво развијености правне теорије и правне праксе обезбеђује и одговарајуће њихово међусобно подешавање, али без могућности да то само по себи обезбеди неки савршен склад. И обратно, што је друштвена средина примитивнија или заосталија, то је и већа вероватноћа и чак неизбежност постојања великог несклада између постојеће теорије и праксе на терену права. Какво год било право у таквим условима, оно је изван стварних домашаја правне теорије. Стање теорије само указује на карактер правне праксе, а нарочито на рудиментарност и незграпност правних форми. Тада је уопште тешко разликовати правну праксу и фактичко збивање, које може бити израз чисте властодржачке произвољности, односа снага и неконтролисане употребе насиља. Поред тога, у истој друштвеној заједници општа ситуација може бити нормална али и ненормална због насталих тешких унутрашњих поремећаја, па и насталих уобичајених кризних циклуса. Разумљиво је да редовно стање правне праксе омогућује нормално достизање могућног нивоа правне теорије. А у условима дубоких социјалних, политичких, моралних, економских, културних и других криза оштрије се испољава несклад теорије и праксе на свим подручјима, па и на подручју права.

Све ово добија посебне изразе у времену оштрих социјалних помова који имају карактер *политичких револуција*. Тада се и у предреволуционарно доба, и током револуције, а нарочито у постреволуционарном периоду оштро раздвајају и супротстављају правна теорија и правна пракса, наравно уколико су уопште уобличене и као такве препознатљиве. Тада се пре свега врши оштро подвајање револуционарних снага и снага постојећег поретка, а с извођењем револуције услеђује и консолидовање одговарајуће правне праксе и пропратне правне теорије. Искуство француске револуције 1789. године, рецимо, упечатљиво показује велики програмско-декларативни замах у правцу истицања демократије, људских права и слобода, многих нових правних институција, итд. То је пратила и социјалнополитичка филозофија у којој доминирају императиви новог доба. У обликовању правне праксе доста од тога је остварено, али исто тако и изостало. То се поновило и приликом

извођења низа социјалистичких револуција, чији смо савременици. С изванредним социјалнополитичким узлетом и надама се истичу радикални преврати и захтеви на економском, политичком и културном пољу, а све с циљем отклањања класног друштва, експлоатације, за стварање услова слободног живота радништва, народа и појединаца. То је инспирација за правну теорију и за правну праксу. Међутим, баш све то изванредно упечатљиво открива дубоки раскорак између онога што се прокламује и онога што је остварљиво. Наиме, лако је у околностима револуционарног ентузијазма дочаравати слику бољег света, али је утолико теже, чак немогуће, остваривати и део онога што се чини да је надохват руке. Ово се нарочито огледа на терену друштвене праксе, па и оног њеног дела који припада праву. Пошто је право, у својој основи, својеврсна мера и облик стварног друштвеног живота, стања и односа, у практичном обликовању правних институција, њиховом функционисању, откривају се сви реални домаћаји, али и све оно што стоји у области чистих жеља. Тада се јасно показује да право није и да не може бити поистовећено само са „правним нормама“ израженим у „правним прописима“, већ да је правни живот оно што открива стварне домете. Тада се, чак, јасно показује и шта сачињава реалну правну праксу, а каква је улога самог правног нормирања. Сходно томе, такође, у таквим приликама разоткривају се и одговарајуће подвојености у правној теорији, недоумице које изазивају њени резултати, раскораци које све више открива сучељавање правне теорије са датом правном праксом. У том погледу искуства октобарске револуције су више него поучна, дабоме, када се имају у виду(12)

У оваквим приликама се оштрије испољавају извесна обележја правне теорије, па и правне праксе, која су иначе неизбежно присутна, а која проистичу из феномена *идеологије*. Идеолошке наслаге прате све облике духовне активности, а особито оне које су непосредно повезане са политиком. Правна теорија је често толико оптерећена идеологијом да је њена научна садржина готово потиснута. Јер, идеологизација увек означава уношење својеврсне лажне свести, чиме се покушава да стварност покаже у повољној светлости. Идеолошко мистификовање стварности може уследити невољно, чак са убеђењем да се пружа најпунија истина о стварима, али то се може чинити и срачунато да би се ствари замаглиле и да би се масе обмањивале. Опасности идеологизације преко сваке мере нарочито прете правној теорији и правној пракси, јер се тобожњим „правом“ које се ствара „нормирањем“ неконтролисано уноси идеологија која као некаква магла обавија сферу права, прекрива правне институције, ствара привиде и фикције чак и тамо где очигледност правне праксе драстично показује стварно стање. Те опасности појачавају потпуно нереална настојања и наивна очекивања, што обично прати прекомерно политизовани и идеологизовани јавни живот.

У вези с тим, такође, веома је велики значај и потенцираног *политичког прагматизовања* како правне теорије тако и правне праксе. Оно се огледа у подређивању тих сфера, као и свега осталог у јавном животу, неприкосновеним диктатима политичких властодржаца. Њихова воља је закон за све, па настоје да све подреде својим циљевима, што често

(12) П. И. Стучка, Ј. Б. Пашуканис, И. Разумовски, А. Ј. Вишвински, *Совјетске теорије права*, избор и предговор Фирдус Џинић, Загреб, 1984, стр. 507.

може бити усклађено с циљевима радништва и маса, али често је потпуно супротно, то јест представља израз чисте властодржачке произвољности. У таквим условима непосредна или скривена принуда претвара носиоце правне теорије, а поготово правне праксе, у пуне извршиоце властодржачке воље. Научна делатност уопште, а нарочито у политици, економији, праву и сличним сферама подређена је не само стратешким опредељењима, већ и ћудима дневне политике. А још су теже последице упорног настојања да се правна пракса обликује и усмерава сходно нереалним схемама и политичким калупима. То може имати и најтрагичније последице, па уместо напретка може настати разарање друштва, културе, политике, права и свих битних друштвених вредности (историјска искуства најцрњег раздобља стаљинизма у СССР-у, у разорним последицама контра-културне „револуције“ у Кини, па и другде). Отуда, свака претерана политичка прагматизација такве виталне области каква је право неизбежно изазива само негативне последице. Тада настаје дубоки јаз између стварних могућности и потреба, што оваплоћује дато стање у пракси, на једној страни, и нормирањем наметнутих програмских фикција, на другој страни. Тада, чак и ако се показује привидни склад правне теорије са правном праксом, у ствари, у њима и између њих постоје дубоки јазови.

Такве прилике онемогућују нормално остваривање *професионалне правничке слободе* која је елементаран услов за стваралаштво у правној теорији, али и у пракси. Тамо где правници делују само као слепи извршитељи, у макар и „плодоносној“ производњи идеолошке магле, наравно, вољно или невољно само доприносе одржавању и продубљивању јаза између теорије и праксе. Ништа мање опасности крију се и у масовној правничкој подршци, и ревности у служењу властодршцима, чак и када је свима јасно да баш таква пракса води на беспућа. У ствари, само класне и друге привилегије, узурпирани од стране властодржаца, постају подлога и извор професионалног слуганства, толико изразитог у правништву. О свему томе, поред осталог, понешто могу показати, у виду поука, и искуства ангажовања и највећих мислилаца. Тако, рецимо, један велики Г. В. Ф. Хегел је осећао потребу да колико-толико *критички* осветљава правну праксу или извесне правне институције, али у времену када није имао позицију владајућег филозофа(13). Касније, пак, конструкцијом свог филозофског система, у којем су држава и право представљени као оваплоћење духа, чак моралне идеје, наравно отпала је и могућност критичког посматрања датости(14). И баш зато није случајно ни то што је К. Маркс управо као млади правник са толико жестине отпочео своју критику класног друштва баш критиком његовог правног система, вапијућих контрадикција у правној пракси и правном нормирању(15). Међутим, свеколико искуство показује да без неопходног степена критичности нема научног мишљења, а ни професионалног обављања послова у правној пракси. Истинско стваралаштво на оба поља може откривати нескаде теорије и праксе, па и доприносити да они буду што мањи.

(13) G. V. F. Hegel, *Правни и политички списи*, превела Олга Кострешевих, Београд, 1981, стр. 39—194.

(14) G. W. F. Hegel, *Основне црте филозофије права*, превео Данко Грлић, Сарајево, 1964, стр. 10.

(15) K. Marks — F. Engels, *Дела*, том 1, Београд, 1968, стр. 177—195, 198—240, 271—303.

6. Све ове опште напомене, па и многе друге које се могу истаћи, наравно, могу добити и своју одговарајућу конкретизацију ограничавањем на искуства *наше правне теорије* у њеном постављању наспрам југословенског правног система, а нарочито *постојеће правне праксе*. У томе погледу, не треба тајити никакве илузије као да ствари сасвим добро стоје и да све што је назначено као непожељно припада неким другим меридијанима. На жалост, многе ствари из нашег правног искуства су само једна потврда најнегативнијих последица постојања несклада правне теорије и правне праксе. Ово је нарочито видљиво у годинама које откривају дубоку социјалну кризу која прати развој југословенског друштва и заједнице. Такве прилике разоткривају не само степен заиста значајних остварења на свим пољима, па и у области права, него истовремено и све промашаје који су се гомилали. Уз све вредности које су оваплоћене, изражене и потврђене, уобличавањем и развојем тзв. модела *самоуправног социјализма* никако се не могу игнорисати ни пропратне веома озбиљне негативности. У правној пракси и на просторима правног мишљења укоренивали су се и пуки митови, политичке идеологеме, чисте илузије и фикције, првенствено захваљујући идеолошком покрићу обезбеђеном повезивањем с великим идејама, као што су *самоуправљање, одумирање државе, подруштљавање права* и сл. Наравно, велике идеје могу инспирисати демократска и хуманистичка настојања, али при свему томе никако се не могу занемаривати и стварни ефекти који из свега тога настају. При томе, није важно да ли невоље настају првенствено из идеолошког форсирања идеја или, пак, главни извори невоља имају место у пракси. У ствари, по свему судећи, оне подједнако и истовремено произлазе из непримерености како правне теорије тако и правне праксе, па и неизбежног несклада који међу њима настаје. Ако се тај несклад и не може просто уклонити или заувек избећи, свакако да се може и мора на разне начине превазилазити. У том погледу крупни задаци стоје и пред правном теоријом и пред правном праксом.

dr. Stevan Vračar,
Professor of the Faculty of Law in Belgrade

THE DISCORD BETWEEN LEGAL THEORY AND LEGAL PRACTICE

Summary

After pointing at indistinctness of the above terms, just as of the philosophical categories of »theory« and »practice«, the author emphasizes that »legal theory« can be made equal to »legal knowledge«, and as such confront the »legal practice«, which is identical to »legal reality«. Although they may be mutually coordinated, these two phenomena or creations appear distinctly in various discordant forms, because they are two separate entities which, as such, relatively independently assume their forms, being also exposed to the alienation effect. The discord is caused by various other elements too, which are active in the process of acquiring knowledge of law, namely in the research methods, such as, for instance, the normative one, the sociological one, etc.

While pointing at the limits of the above mentioned methods, the author mentions as the most appropriate one the so-called integral method. In addition, rather significant in the phenomena of discord between the

legal theory and legal practice are various social factors and circumstances. This includes political revolutions too, as well as other relevant changes in this sphere. Particularly great is the influence of ideology as a form of a false and distorted consciousness, which inevitably enters into legal knowledge, but in the legal normative activity as well. Political pragmatism has a similar effect since it narrows down the spaces of freedom in course of creating legal theory, even leading to an instrumentalisation of legal practice, to its excessive subordination to politics and even to power-holders. These are more or less general phenomena, so that they may arise in our country too.

dr Stevan Vračar,
professeur à la Faculté de droit à Belgrade

LE DESACCORD ENTRE LA THEORIE JURIDIQUE ET LA PRATIQUE JURIDIQUE

Résumé

Après avoir attiré l'attention sur le caractère vague de ces expressions, ainsi que sur la catégorie philosophique de «théorie» et «pratique», l'auteur souligne que la «théorie juridique» peut être égale à la «connaissance juridique» et comme telle se confronter à la «pratique juridique» qui est identique à la «réalité juridique». Bien qu'ils puissent être mis en accord mutuel, ces deux phénomènes ou bien créations, manifestent expressément des formes différentes de désaccord mutuel. La raison principale réside dans le fait qu'il s'agit là de deux entités à part, et que comme telles elles se forment de manière relativement autonome et subissent par conséquent l'effet de l'aliénation. Le désaccord est de même provoqué par divers facteurs présents dans le processus de la connaissance du droit, c'est à dire dans les méthodes de recherches, telles que par exemple les recherches normatives, sociologiques etc. Tout en attirant l'attention sur la limitation de ces méthodes, l'auteur mentionne la méthode intégrale comme étant la plus opportune. En outre, diverses circonstances et facteurs sociaux ont une grande importance dans le phénomène de désaccord entre la théorie juridique et la pratique juridique. On peut y mentionner les révolutions politiques aussi, même d'autres changements. L'influence de l'idéologie est surtout grande, en tant que forme de conscience fausse ou faussée qui pénètre inévitablement dans les connaissances juridiques, mais de même dans les règlements juridiques. Le pragmatisme politique agit dans un sens similaire, en retrécissant l'espace de la liberté lors de la création de la théorie juridique et, il est à l'origine de l'instrumentalisation de la pratique juridique, de sa subordination excessive à la politique même aux hommes de pouvoir. Ce sont plus ou moins des phénomènes généraux et se manifestent dans notre pays aussi.